

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Kosonen, Erja

Title: Laulua harmoonin säestyksellä : muistoja koulun laulutunneista 1920–40-luvuilla

Year: 2015

Version:

Please cite the original version:

Kosonen, E. (2015). Laulua harmoonin säestyksellä : muistoja koulun laulutunneista 1920–40-luvuilla. In J. Sääntti (Ed.), *Koulumuistot : kokemuksia koulusta, tutkimusta muistelusta*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2015 (pp. 90-110). Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. Koulu ja menneisyys, 53.
http://www.kasvhistseura.fi/dokumentit/1512100241_skhsv2015.pdf

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Erja Kosonen

Laulua harmonin säestyksellä - muistoja koulun laulutunneista 1920-40-luvuilla

Johdanto

Laululla on oppiaineena vuosisataiset perinteet suomalaisessa koululaitoksessa. Oppiaineen sisältö oli peruskouluun saakka nimensä mukaisesti pääasiassa ja jopa yksinomaan laulua. Laulaminen ja ulkoa opitut laulut ovat olleet oivallinen keino arvokasvatukseen. Koti, uskonto ja isänmaa toteutuivat arvokasvatuksen keskiössä selkeästi koulun laulutunneilla.

Musiikki oppiaineen nimenä kuvaa myös muutosta. Laulamisen rinnalle on tullut soittaminen, kuuntelu ja monipuolinen musiikillinen toiminta jopa niin, että laulaminen näyttäisi jääneen muun musisoinnin varjoon varsinkin yläluokilla.

Musiikkikasvatuksen historia -kurssilla on musiikinopettajaksi opiskelevilla yhtenä tehtävänä haastatella omia isovanhempiaan, vanhempiaan tai muita edellisten sukupolvien edustajia koulun laulunopetukseen liittyvistä muistoista (ks. liite 1). Tehtävästä on tullut opiskelijoilta erittäin hyvää palautetta. Haastattelutehtävä on avannut monelle opiskelijalle mielenkiintoisia ja aivan uusia muistoja läheisten kouluajoista. Haastatteluja on kertynyt yhteensä lähes 170. Vanhimmat haastateltavat ovat 1910-luvulla syntyneitä, nuorimmat osittain peruskoulussa musiikkia opiskelleita. Tähän artikkeliin rajasin aineistosta vanhimmat, 54 haastattelua 1920-40-luvuilla kouluajan käyneiltä. Rajaus 1940-luvun loppuun oli selkeä. Lauluopetuksen sisällölliset muutokset alkavat näkyä 1950-luvun kansa- ja oppikoululaisten kertomuksissa. Toinen tärkeä peruste on opetussuunnitelma. Vuoden 1925 kansakoulukomitean mietintö oli voimassa aina vuoteen 1952 saakka ja opetussisällöissä vielä vuosia senkin jälkeen.

Haastatteluraporteissa monet koulumuistelijat esiintyvät omalla nimellään. Aineiston käyttö tutkimustarkoituksiin on ollut opiskelijoilla ja haastateltavilla tiedossaan. Tässä artikkelissa koulumuistojen kertojat esiintyvät pääosin antamillani roolinimillä. Kuvatekstin yhteydessä on lauluvihkon tekijän nimi näkyvissä. Siihen olen pyytänyt häneltä haastattelun tehneen lapsenlapsen välityksellä luvan.

Haastatteluja on ilahduttavan tasaisesti eri puolilta Suomea, myös Karjalassa ennen sotavuosia koulua käyneiltä. Koulumuistoja on sekä pienistä kyläkouluista että isommista kirkonkylä- ja kaupunkien kansakouluista. Oppikouluja ja lukioita oli noina vuosikymmeninä pääasiassa vain kaupungeissa.

Oma aineistonsa on opettajien haastattelut, joita on ilahduttavan runsaasti. Opetuksen näkökulmasta on jonkin verran muistoja 1940-luvulla opettaneilta ja opettajiksi opiskelleilta. Opettajien muistot ja näkökulmat ovat oman erillisen artikkelinsa tai pikemminkin artikkelikokoelman aihe laulunopetuksen historiaa kuvatessani.

Käytännön koulutyö

Kansakoulu oli jaettu kaksivuotiseen alakouluun ja neliluokkaiseen yläkouluun. Koulun mentiin 7-vuotiaana ja koulua käytiin kuutena päivänä viikossa. Kesäloma oli vastaavasti nykyistä pitempi, kesäkuun alusta elokuun loppuun, siis yhteensä kolme kuukautta. Päivän koulutyö alkoi yhteisellä aamuhartaudella, jossa laulettiin virsiä.

Kaupungeissa, kauppaloissa ja kunnissa oli useampiakin kansakouluja, etenkin alakansakouluja. Enon kunnassa oli kirkonkylän koulun lisäksi kyläkouluja ja myös erillisiä kiertokouluja, muistelee kansakouluvuosiensa 1920-luvun kansakoululainen. Kiertokoulun käymisestäään kertoo eräs 1930-luvulla kansakoulun suorittanut, joka selvitti alakoulun luokat kuulusteluilla. Kiertokoulun laulunopetuksesta ei ole mainintoja aamuhartauksien virrenveisuuta lukuun ottamatta. Matkaharmonista tärkeänä opettajan työvälineenä kertoo myös Laura Lehtola kirjassaan Viimeinen katekeetta (1984).

Pitkä koulumatka saattoi olla esteenä koulun aloittamiselle, kuten 1930-luvulla vasta 8-vuotiaana koulunkäynnin aloittanut kertoo. Toinen, Savonrannalla 1930-luvun lopulla kansakoulua käynyt muistelee ensimmäisten kouluvuosien koti-ikävää. Hän asui pitkän koulumatkan vuoksi viikot koulukortteerissa tätinsä luona kirkonkylässä. Toisaalta, Itä-Karttulassa Saitan koulua käynyt pieni koululainen lähti koulutielle vanhempien sisarusten mukana jo nelivuotiaana. Hän kertoi käyneensä ensimmäistä luokkaa kolme vuotta ja oppi lukemaan, laskemaan ja laulamaan jo ennen varsinaista kouluikää.

Yhdessä neljän eri-ikäisen sisaruksensa kanssa aloitti kansakoulun myös vuonna 1915 syntynyt Martti. Hän kävi kaksi luokkaa kansakoulua ja kaksi luokkaa yläkouluja, yhteensä neljä vuotta. ”Käytiin vaan neljä luokkaa, kunnes piti saada vanhimmat lapset jo leipää hankkimaan.” Äitinsä oli tuumannut koulunkäynnistä, että hyvä, jos nimen osaa kirjoittaa, maailma opettaa loput. Martin vaimo Ilta oli hieman nuorempi, syntynyt vuonna 1923. Hän kävi kiertokoulua eikä päässyt jatkamaan koulunkäyntiä sen jälkeen. ”Jos koulu ei tule lähemmäs, niin kouluun ei tarvitse mennä”, oli Iltan isän mielipide. Nämä vuodet olivat jo oppivelvollisuuden aikaa, mikä velvollisuus täyttyi myös kiertokoulussa.

Haastatteluissa ei juuri kerrota koulujen ja luokkien oppilasmääristä. Käytännön koulujärjestelyistä kerrotaan joitakin yksityiskohtia. Huumolan koulussa Pohjois-Pohjanmaalla oli 1930-luvulla kaksi luokkahuonetta, toisessa kaksi alakoululuokkaa ja toisessa neljä yläkoululuokkaa, oppilaita noin kymmenen luokallaan. Mainintoja on myös yhdysluokista, joissa opettaja opetti vuorollaan yhtä ryhmää oppilaita samalla kun toinen ryhmä työskenteli hiljaa itsekseen. ”Luokkakoot olivat valtavia ja opettajan piti opettaa montaa oppiainetta samanaikaisesti: kun toiset laskivat, toiset tekivät jotakin muuta ja opettaja kulki eri ryhmien välillä”, muistelee Fanny 1930-luvun koulunkäyntiä Jääsken kylässä Karjalassa. Koulua saatettiin käydä myös niin sanottuna supistettuna kouluna vuorovuosittain tai -lukukausittain. Tämä järjestely koski etenkin alakouluopetusta ja muistutti kiertokouluperiaatetta. Laulutunnit olivat etenkin pienemmissä kouluissa usein yhteisiä kaikille koulun oppilaille.

Kansakoulun käyminen oli itsestänselvyys, oppivelvollisuudesta ei mainittu velvollisuutena, vastenmielisyydestä puhumattakaan. Oppikouluun tuntui olleen haluja, mutta koulunkäynti saattoi päättyä vanhempien vastustukseen omasta kiinnostuksesta huolimatta. Koulussa oppii vain laiskaksi, oli isä todennut Teuvalla kansakoulunsa

käyneelle, vuonna 1920 syntyneelle Idalle. Oppikoulu Kristiinankaupungissa jäi haaveeksi, vaikka opettajakin kävi vanhemmille oppikoulua suosittelemassa. Oppikouluja oli enimmäkseen kaupungeissa ja se näyttää tämänkin aineiston perusteella rajoittaneen oppikouluun menoa maaseudun koululaisilla. Kaupungeissa asuneet saattoivat jatkaa vaivattomammin kansakoulusta oppikouluun tai poika- tai tyttölyseoon. Maaseudulla asuville oppikouluun jatkaminen merkitsi asumista poissa kotoa kouluviikkojen ajan.

Koulunkäyntiä sotavuosina

1940-luvun sotavuodet näkyvät koulumuistoissa. Karjalasta lähdettiin evakkomatalle eri puolille Suomea, ja jouduttiin eroon koulutovereista. Kouluilla saattoi asua evakossa olevia. Se ei vaikuttanut kuitenkaan erityisesti koulunkäynnin arkeen kertoi eräs muistelija. Toisaalta Mäntyharjulta 1930-luvulla kouluaan käyneet muistavat, että kouluille sijoitettiin evakkoja asumaan ja koulunpito keskeytettiin väliaikaisesti. Koulun sali saattoi toimia sotasairaalana, eikä koulu ollut oppilaiden käytössä kertoo yksi muistelija. Sotavuosina koulunkäyntiä pyrittiin kuitenkin jatkamaan varsinkin alemmilla luokilla, mikäli vain mahdollista (Haataja ja Bergholm 2002). Tutut päivärutiinit olivat lapsille tärkeitä pelon ja huolen ilmapiirissä. Kesken tunnin piti välillä juosta pommisuojaan, kertoo vuonna 1930 syntynyt Miina.

Sota-aikana koulussa laulettiin sota-aiheisia ja isänmaallisia lauluja sekä piirrettiin kuvia sodasta. Talvisodan ajaksi koulunkäynti keskeytyi kokonaan. Talvisodan alkaessa koulu loppui kesken päivän ja lapset toimitettiin kotiin, muisteli Pentti. Vastaavasti koulunkäyntiä jatkettiin keväällä tavallista pidempään.

Sodan vaikutuksesta koulunkäyntiin kertoo Aino, joka aloitti kansakoulun vuonna 1942: ”Miesopettajat olivat rintamalla, joten opettajat olivat naisia. Joku lukuvuosi käytiin koulua vain joka toinen viikko, koska opettaja opetti välillä toisella paikkakunnalla. Opettajapulasta johtuen koulunkäynti järjestettiin välillä niin, että osa oppilaista kävi koulua päivällä, osa illalla.”

Selma kävi koulua Oulussa 40-luvun lopulla ja kertoo pettymysmuistostaan, joka liittyy pula-aikaan ja laulutunteihin: ”Sota-ajan lapset olivat niin köyhistä oloista, että lauluvihkoon oli kirjoitettu ihan pienellä tekstillä yläreunasta alkaen, jottei paperia menisi hukkaan. Opettajalta oli sitten tullut torumista, kun olisi otsikolle pitänyt jäädä tilaa.”

Sota-aika ja sen jälkeinen pula-aika näkyi koulun oppimateriaaleissa ja opetuksessa. Oppilaiden käytössä ei ollut soittimia. Soittimia ei kyllä osattu kaivatakaan, kun niitä ei oppilaiden käytössä ollut ennen sotavuosiakaan. ”Laulettiin paljon isänmaallisia lauluja ja virsiä. Yhtenä aineena oli myös maanpuolustusoppi”, muistelee 30–40-luvun vaihteessa koulua käynyt Elsa.

Raili puolestaan muisteli sodan jälkeistä Kemiä, joka oli hyvin punainen kaupunki. Kommunistivanhempien lapset toimivat pioneereina marssien ja laulaen kaupungin kaduilla. Ritvan vanhemmat olivat kotoisin Karjalasta eivätkä hyväksyneet kommunismia. Tytär ei saanut olla pioneerien kanssa missään tekemisissä.

Opettajan kaunis lauluääni muistetaan ja hyvää soittotaitoa arvostetaan

Kansakouluissa oli alakoulun opettajana usein naisopettaja ja yläkoulussa miesopettaja. Oppikouluissa ja tyttö- ja poikalypseoissa oli erikseen musiikinopettaja. Yläkoulussa ja varsinkin oppikoulussa laulua saattoi opettaa pitäjän kanttori, jolloin seurakuntaelämä ja kuorotoiminta toi oman lisänsä koulun musiikkitoimintaan. Pertillä oli Merikarvian yhteiskoulussa 1930–40-lukujen vaihteessa musiikinopettajana Merikarvian kanttori Sulo Saarits, jonka ”tasokasta opetusta” Pertti muistelee lämmöllä: ”Opetus oli elävää ja opettaja oli todella taitava. Lauluja opeteltiin pianon säestyksellä ja ne opittiin ulkoa. Saarits opetti myös musiikinteoriaa ja siitä oli kokeitakin. Musiikinhistoriaa emme opiskelleet lainkaan. Musiikkitunnit olivat kohokohtia kouluviikossa.”

Aune muistelee 1920-luvun lopun koulunkäyntiä Kaavilla: ”Opettajapariskunta oli mieluinen. Naisopettaja opetti alaluokkia, miesopettaja yläluokkia. Lisäksi koulussa oli toinen naisopettaja. Kuri oli hyvä, mutta ketään ei kuritettu lyömällä. Karttakeppiäkin käytettiin vain varsinaiseen tarkoitukseensa, kuvien ja karttojen yksityiskohtiin.”

Vuonna 1935 Karjalassa Jääsken pitäjässä koulunkäynnin 6-vuotiaana aloittanut Fanny kertoi opettajastaan: ”Opettaja oli erinomainen työssään: positiivinen, kannustava, kunnollinen ja vielä kauniskin. Lähes joka oppitunnin alussa laulettiin. Laulettiin isänmaallisia lauluja, jotka opittiin väistämättä ulkoa, koska niitä toistettiin monia kertoja. Lauluorientoitunut opettaja oli oikea onnenpotku.” Fanny lauloi koulun kuorossa, johon pääsivät vain siihen erikseen valitut oppilaat. Kuoro harjoitteli koulupäivän päätteeksi. Sitä johti oma opettaja ja välillä myös pitäjän kanttori.

Samana vuonna 1935 Keski-Suomessa koulunsa aloittanut Hilma muistelee: ”Opettajat olivat hyviä ja jämptejä. Meille tuli usein miesopettaja pitämään laulua. Koska omalla naisopettajallamme oli kaunis käsiala, hän meni opettamaan toiselle luokalle käsialaa.”

Valtimolla oli 1930-luvulla ”edistyksellinen musiikinopettaja Helsingistä, suuri laulun ystävä”, kertoo Miina koulumuistoissaan. Tunneilla avattiin ääntä ja laulettiin jopa kolmiäänisesti. Nuotteja ei opeteltu, vaan laulut opittiin kuulonvaraisesti. Opettaja oli myös runouden ystävä, joten tunneilla lausuttiin runoja ahkerasti. Selma puolestaan kävi kansa- ja oppikoulua Oulussa 1940-luvun loppupuolella ja muistelee hyvillä mielin opettajaansa ”Lippaa”, joka tunnisti oppilaan osaamista ja innostusta. Hän antoi myös vastuuta, kuten esiintymisiä koulun juhlissa. Opettajan asenteella oli tärkeä merkitys, kertoi Selma.

Rauman Yhteislyseossa koulunsa vuonna 1934 aloittanut Meeri palaa muistelmissaan usein kuriin ja järjestykseen, jotka olivat laulutunneilla aivan kuten muussakin opetuksessa käytössä. Opettajana oli koko kouluajan sama opettaja, tiukka ja kuria pitävä naisopettaja. Martta kuvaa samaa opettajaa uskonnolliseksi opettajaksi, joka antoi myös pianotunteja 40-luvun alkuvuosina. Ennen lyseovuosia Martta kävi oppikoulua, jossa musiikinopettajana toimi kanttori, jolla ei tuntunut olevan opettajakokemusta. Korvasta nipistämisen kaltaisia rangaistusmenetelmiä ei enää hyväksyttäisi.

Martta opiskeli seminaarissa kansakoulunopettajaksi, kuten myös vuonna 1935 syntynyt Harri. Harri kertoo omasta kansakouluopettajastaan 1940-luvun alkuvuosilta: ”Tiukka ja vaativa, pitäytyi oppikirjassa ja oli vanhakantainen. Tunnilla piti laulaa. Laulut joko osattiin tai ei osattu. Vaihtoehtoja ei ollut. Kaikki lauloivat.” Vaikka Martta ja Harri muistavat opettajansa tiukkana ja vaativana, molemmille laulutunnit ja musiikki olivat tärkeitä. Martta kiittelee runsasta koululauluvalikoimaa, josta on ollut paljon iloa muun muassa opettajana työskennellessään ja partioharrastuksessa.

Vuoden 1938 koulumuistoista kertoneen Esterin muistikuvat opettajasta olivat pääosin negatiivisia. Opettaja ei osannut huomioida opetuksessaan ”lapsia eikä maailmaa”. Tunneilla ei laulettu lapsille sopivia lauluja. Miesopettaja oli ankara ja ilkeäkin eikä lainkaan pidetty opettaja. Onneksi oli toinenkin opettaja, mukava huumorimies ja soittotaitoinenkin, kertoo Esteri.

Opettajan hengellinen vakaumus oli jäänyt mieleen myös opetusta rajoittavana asiana. 1930-luvun koulunkäynnistään Alli muistaa kaksi iäkstä opettajaa Silvolan koulusta Kerimäeltä. Heille pääasia koulussa oli uskonnonopetus. Laulutkin, ne muutamat, joita laulettiin, olivat hengellisiä lauluja, kertoo Alli pettyneenä. Hengellinen vakaumus oli vahvasti mukana myös Rauman yhteislyseossa 1940-luvulla. Pianotunnin aluksi polvistuttiin pianon ääreen rukoilemaan, muistelee Martta pianonsoiton alkeiden opiskelua. Vakaumus ei kuitenkaan vaikuttanut piano-ohjelmistoon.

”Pääosin laulettiin kansanlauluja ja isänmaallisia lauluja eikä soitettu mitään instrumenttia”

Otsikon toteamus on 1920-luvun kansakoulun laulunopetuksen kuvauksesta Enon kirkonkylän kansakoulusta. Vuonna 1915 syntynyt Hannes jatkaa: ”Musiikkia kuultiin ja laulettiin koulun yhteisissä juhlissa. Laulut olivat yksiäänisiä melodioita.” Hannes muistaa myös musiikinteoriaa, sävelten nimiä ja solmisaatiota. Mutta pääosin tunneilla laulettiin lauluja alusta loppuun opettajan säestäessä harmonilla.

Laulutuntien määrästä Hannes toteaa: ”Eiköhän se riittänyt se yhden kerran viikossa,” Lisäksi saattoi olla kuoroharjoituksia, ja ennen koulun juhlia harjoiteltiin koulun juhlaohjelmia. Samana vuonna 1915 syntynyt, Haminan Husulassa 1920-luvulla koulua käynyt Kaarina on puolestaan kertonut, että koulussa ei ollut lainkaan erillisiä laulutunteja, vaan laulamista oli silloin tällöin voimistelutuntien yhteydessä. Koulun juhlia varten toki harjoiteltiin erikseen. 1930–40-lukujen koululaisten muistikuvissa laulua oli yksi tai kaksi tuntia viikossa.

Fanny muistelee, että ennen sotaa 1930-luvulla Jääsken Nummiojan koulussa laulettiin joka päivä melkein joka oppitunnin alussa. Erityisesti hänen mieleensä ovat jääneet kolmiääniset laulut, joita laulettiin yhdessä kahden muun luokkatoverin kanssa. Lauluja esitettiin myös juhlissa ja muissa tilaisuuksissa. Opettajakin huomasi oppilaansa kiinnostuksen musiikkiin, ja Fanny pääsi vähitellen opettelemaan opettajan avuksi säestyksiä harmonilla.

Seppo kävi kansa- ja oppikoulua Oulussa 1940-luvun lopulla. Kansakoulussa opettaja laulatti oppilaita loputtomasti ja se oli mieluista. ”Minä lentelen, liitelen, ilmassa kiitelen”, muistuu laulunsäe mieleen haastattelun lomassa. Oppikoulussa laulunopetusta oli ensimmäisellä ja toisella luokalla. Ensimmäisellä luokalla opettajana oli jämpä mies ja hyvä niin, sillä luokassa oli 40 poikaa. Laulutunneilla keskityttiin laulamiseen, muuta ei tehty. Laulut ”Siellä missä tunturit kohooa” ja ”Illan taivas tummenee” tulevat Sepolle mieleen noista tunneista. Oppikoulun toisella luokalla opettajana oli nainen, joka ei saanut luokkaan järjestystä. Opettaja yritti opettaa teoriaa ja piti niistä myös kokeet. Lauluja jouduttiin opettelemaan ulkoa. Se on ollut laulutunneilla selkeänä tavoitteena ja opetusmetodina. Sanoja kirjoitettiin vihkoon ja saatiin kotiläksyksi. Lauluja laulettiin, kunnes ne osattiin – ja monet tuolloin opituista muistetaan vieläkin. Laulukirjoja oli myös jonkin verran käytössä. Valistuksen ja Siukosen laulukirjat muistetaan sekä 1930-

että 1940-luvun muisteluissa. Molempia löytyy edelleen haastateltujen kirjahyllyistä. 1940-luvun muistoissa mainitaan myös Lauri Parviaisen laulukirja. Aapisessa olleita lauluja muistelee 1920–30-lukujen vaihteessa Kaavilla koulua käynyt Aune.

Vuonna 1925 Helsingin Raittiuskansan kirjapainossa painettu lukukirja *Työ ja isänmaa* lukukirja löytyy Hanneksen, 1920-luvun kansakoululaisen hyllystä edelleen. Hän oli selannut kirjaa haastattelun aikana, ja siitä oli noussut hyviä ja vähemmän mieluisia muistoja mieleen. Laulutuntien lauluja hän kuvaa pikemminkin hokemiksi ja raskaiksi, kuten Nälkämaan laulu. Lisäksi oli ”vuosisadan tautisia sanoja, kuten Kettu juoksi yli järven”, Hannes kertoo.

Lauluista muistetaan maakuntalaulut ja muut isänmaalliset laulut, hengellisistä lauluista virret sekä joulu- ja kevätjuhlaan liittyvät laulut. Myös kansanlauluja opeteltiin paljon ja kalevalaiset laulut mainitaan erikseenkin. Juhliin liittyy myös muistoja laululeikeistä. ”Soihdut sammuu” -tonttuleikki on ollut perinteenä joulujuhlissa ja luokkien pikkujouluissa jo kauan. Lisäksi on mainintoja vuodenaikain lauluista ja lastenlauluista. Virsiä on laulettu erityisesti aamuhartauksissa, mutta myös laulutunneilla ja uskontotunneilla niitä on laulettu. Laulut vastaavat sisällöltään vuoden 1925 opetussuunnitelman ohjeistusta.

Vuonna 1920 syntynyt Irja muisti haastatteluajanaan keväällä 2010 monet koulussa laulettujen kappaleiden sanat ja säkeistöt ulkoa, ja lauloi niitä edelleen lähes päivittäin. Muistissa olivat muun muassa Rauhan saivat pyhät Herran, Jumala ompi linnamme, Kanteleeni, Ateenalaisten laulu, Kalliolle kukkulalle, maakuntalaulut ja erityisesti Vaasan marssi, Teuvan marssi, Jääkärimarssi, Karjalan jääkärien marssi, Joulun armahainen. Dokumenttina kouluajoilta on hänellä säilynyt P.J. Hannikaisen toimittama nuottikirja *Isänmaallisia lauluja*.

Kansakoulussa oli niin tiukkaa tarvikkeista vuonna 1944, että kirjoistakin taisi olla pulaa. Laulua opetti oma opettaja. Laulettiin, opettaja soitti harmonilla malliksi, ja laulu toistettiin useampaankin kertaan. 1940-luvun lopulla oppikoulun aloittanut Leena muistelee laulutunteja hyvillä mielin. Kansakoulussa laulettiin ”niitä jo kauan Suomessa laulettuja lauluja, koska äitikin tunnisti ne”. Oppikoulussa Orivedellä oli luokilla 1–4. käytössä Poijärvi-Vainion *Laulukerho I*. Kirja piti ostaa itse, sillä oppikoulussa kirjat eivät olleet ilmaisia. Tunneilla laulettiin toki muitakin lauluja opettajan, kanttori Peltosen johdolla. Oli määrättyt esiintymisvuorot ja joulujuhla on jäänyt mieleen isona juhlanä.

Vuonna 1948 kansakoulun aloittanut Lasse kritisoi kansakoulun laulunopetusta: ”Luokassa oli urkuharmoni, mutta sitä ei monikaan osannut soittaa. Opettajilla ei ollut nuotinlukutaitoa. Laulut valittiin tuttuuden perusteella.” Lassekin pystyi säestämään joitakin lauluja korvakuulolta. Oppikirjana oli 1950-luvun puolella *Olavi Ingmanin laulukirja* (1952). Laululeikkejä opeteltiin ja leikittiin tunneilla usein, muistaa Lasse positiivisena asiana laulutunneilta. Samoin hän muistaa sen, että oppilaat suhtautuivat laulamiseen innokkaasti. Musiikin teoriaa tai soittamista ei ollut, eikä musiikkiin perehtymätön opettaja olisi niitä osannut opettaakaan. Aino puolestaan muistaa 1940-luvun alkuvuosilta, että koulussa laulutunneilla säestettiin harmonilla, jota koulun opettajat osasivat soittaa. Oppilaat eivät sen sijaan saaneet siihen koskea.

”Musiikkiavvaimen minä muistan koulun laulutunneilta.”

Laulutunneilla sisältönä oli laulaminen. ”Sitä se oli lauluhommoo”, toteaa Rautalammilla vuonna 1938 kansakoulun aloittanut Mauno, joka oppi koulussa ”musiikkiavvaimen”. Haastatteluissa vilahtelee välillä yksittäisiä musiikkitiedon asioita, joita oli opetettu, mutta kansakoulussa keskityttiin lähes yksinomaan laulamiseen.

Lauluja opittiin pääosin kuulonvaraisesti. Opettaja on laulanut tai soittanut harmonilla melodiasia, ja oppilaat ovat laulaneet mukana laulua toistaen. Musiikin teoriaa ja nuottien tuntemusta on ollut vain satunnaisesti, aktiivisimpien ja musiikkia harrastavien opettajien opetuksessa. Solmisaatiota ovat jotkut opettajat käyttäneet omien taitojensa ja kiinnostuksensa mukaan. 30-luvulla koulua käyneen Pentin muistoissa teoriaopetuksen vähäisyys on jäänyt lähinnä harmittamaan. Railin kouluajana 1940-luvun alun Kemissä laulut opetettiin ulkoa eikä nuotteja opetettu. Solmisaatiota opetettiin siten, että jokainen osasi laulaa asteikon (do re mi fa so la ti do), mutta Railin muistojen mukaan tarkoitus jäi irralliseksi. Oppilaille opetettu, mitä hyötyä solmisaatiosta olisi käytännössä. Raili kuvailee laulunopetusta kuitenkin yleväksi, riemulliseksi ja isänmaalliseksi ja laulumateriaalia hyvin hengelliseksi ja isänmaalliseksi. Nelma kertoo 30-luvun laulutunneista: ”Koulun piano oli aina lukossa pois lukien musiikintunnit, joilla opettaja sitä soitti. Laulut opittiin kuulonvaraisesti, koska varsinaista opetusta nuottien lukemisesta ei annettu. Nuoteista ymmärrettiin sen verran, ettei niitä saanut repiä. Kun laulut oli opittu tarpeeksi hyvin, opettaja johti oppilaita kuoromuodostelmassa.”

Saitan koululla Karttulassa noudatettiin aikansa merkittävän musiikkitieteilijän ja pedagogi Vilho Siukosen ohjetta: Pahville oli tehty urkuharmonin koskettimet ja siitä opetettiin nuottien solmisaationimiä: do, re, mi jne. Pahvia paineltiin ikään kuin olisi soitettu, ja samalla opetettiin nuottien nimiä. Oppilaat saivat myös soittaa harmonia välitunneilla ja säestää harmonilla aamuhartauksissa.

Rauman Yhteislyseossa opiskeltiin laulutunneilla 1930-luvulla musiikin teoriaa ohuesta lehtisestä, joka toimi teorian tietopakettina. Musiikin historiaa ei opiskeltu. Wilho Siukosen laulukirjan mainitsee Rauman yhteislyseon vuosiltaan 1940-luvun alkuvuosilta Martta. Siukonen vaikutti silloin Raumalla, ja hänen laulukirjaansa käytettiin paljon alueen kouluissa. Kirjan mukaisesti opiskeltiin hieman myös musiikin teoriaa. Martta nostaa yhdeksi oppikouluajan kohokohdaksi mahdollisuuden pianonsoiton opiskeluun. Lyseon musiikinopettaja antoi halukkaille pianotunteja ja Martta oppi vuoden aikana lukemaan nuotteja ja soittamaan pianonsoiton alkeita, virsiä ja Straussin valsseja nelikäteisesti opettajan kanssa. Harjoittelu oli vaikeaa, kun harjoitusajat koulun saliin olivat haluttuja. Pianonsoittotaidosta oli myöhemmin hyötyä Martan hakeutuessa opettajaseminaariin opiskelemaan.

Mikkelissä koulunsa 1930-luvulla käynyt Hertta kertoo laulutunneista: ”Urkuharmonia oli ensin ja sitten ylemmillä luokilla tyttökoulussa piano. Viidennellä ja kuudennella luokalla meillä kävi sijainen, joka soitti ihanasti. Se oli oikea riemujuttu. Kyllä jalka nousi ja vipatti, kun hänen soittoaan sai kuulla. Odotimme hänen tuloaan kuin kuuta nousevaa.” Pianotunnit Hertta aloitti, kun kotiin hankittiin piano.

Säestyssoittimena laulutunneilla oli yleensä harmonia, joissakin kouluissa hyvinkin varhain myös piano. Harmonia oli opettajan käytössä, jos opettaja oli soittotaitoinen. Välitunneilla joissakin kouluissa saivat oppilaat soittaa opettajan luvalla. Harmonia saattoi olla todella pitkään ainoa soitin koulussa. Opettajan harmonisäestys toistuu

lähes jokaisessa haastattelussa. Mutta on poikkeuksiakin. Lappeella 1930-luvulla kansakoulua käynyt Hanna oli muistellut, että opettaja otti laulutunneilla lähtösävelen ääniraudasta ja sitten laulettiin korvakuulolta opettajan jäljessä ja ulkoa opetellen. Kirjoja ei ollut eikä vihkojakaan. Urkuharmonia käytettiin vain koulun juhlissa. Pianosäestyksestä laulutunneilla kertovat useimmiten oppikoululaiset.

1940-luvulta alkaa olla muistoja myös soittimista. Vuonna 1936 syntynyt Tuula muistelee koulunkäyntiään Vihdissä: Kansakoulussa opettaja Lauri Vuorilehto perusti orkesterin. Se oli vapaaehtoinen, mutta opettaja päätti, ketkä sinne pääsivät. Kapulaorkesteriksi kutsuttu orkesteri harjoitteli koulun jälkeen. Vuorilehto teki lapsille itse soittimia, jos oppilailla ei itsellään sellaista ollut. Tuula soitti kitarantyyppistä yksikielistä soitinta¹. Kavereilla oli mandoliineja, nokkahuiluja ja kanteleita ja yhdellä tytöllä opettajan tekemä, selloa muistuttava soitin. Orkesterissa soittaminen oli Tuulan mielestä tosi hauskaa. 12 oppilaan ryhmä esiintyi monissa koulun tapahtumissa.

1940-luvulla Savonlinnan lyseossa oppikoulua käynyt Oskari kuvaa musiikkia opettanutta Hannes Haapiota lahjakkaaksi ja osaavaksi opettajaksi. Pojille opetettiin nuotinlukua, musiikkiterminologiaa, kuorolaulua ja joillekin ”luotettaville oppilaille” myös pianonsoiton alkeita. Kuoro esiintyi nuorten teini-illoissa. Koulussa laulettiin maakuntalaulut ja isämaalliset laulut, mutta yleisimmin käytössä oli Siionin laulukirja. Kevyttä musiikkia ei opetettu, mutta lauantai-iltaisain täytyi päästä kuuntelemaan kotiin Lauantain toivotut.

Lauantain toivotut –radio-ohjelman muistaa kouluajan musiikkimuistoinaan myös vuonna 1945 kansakoulun aloittanut Jussi. Pula-ajan koulunkäynnistä hänelle muistuu mieleen kouluradio-ohjelmat ja lauantain kouluviikon päätöksenä nimenomaan Lauantain toivotut. Laulutunneilta Jussi muistaa, miten opettaja soitti yläluokassa harmonia ja laulettiin Lapsoset ketterät kotihaasta.

Laulukokeet

Todistuksen laulunumero muodostui lähes poikkeuksetta laulukokeen perusteella. Luokan edessä laulettiin yksin opettajan määräämä laulu tai oppilaan valitsema laulu tai katkelma laulusta. Säestystä ei yleensä ollut. Koetilanne on ollut monille hyvinkin epämiellyttävä, jopa tuskallinen, mutta jälkepäin tilanteita muistellaan lähinnä huvittuneena. Toisaalta laulukoe on ollut jopa mieluisa tilanne niille oppilaille, jotka lauloivat tunneillakin mielellään ja lauloivat myös koulun kuorossa ja vapaa-aikanaan.

”Laulukokeissa koko luokka oli paikalla, mutta oppilaiden piti laulaa vain pätkä jostakin laulusta. Eräs poika lauloi jännittyneenä Härkien heinien kaukalon”, muistelee Kaustisilla 1930–40-lukujen vaihteessa kansakoulua käynyt Simo. Puoliso muisteli omia laulukokeita 1940-luvulta. Hän oli ollut erittäin ujo ja jännittänyt laulukoea suunnattomasti. Laulunumero määräytyi pelkästään laulukokeen perusteella. Arvosana nousi vuosi vuodelta sitä mukaa, kun ujous hälveni.

1940-luvun lopun lopulta oppikoulun laulukokeissa Oulussa laulettiin maakuntalauluja. Selma muistelee: ”Jäi keljuttamaan, kun ei tullut kokeesta kymppiä, sillä Karjalaisten laulussa meni palautusmerkkikohta pieleen, Kun on kaunis Karjalamme..”

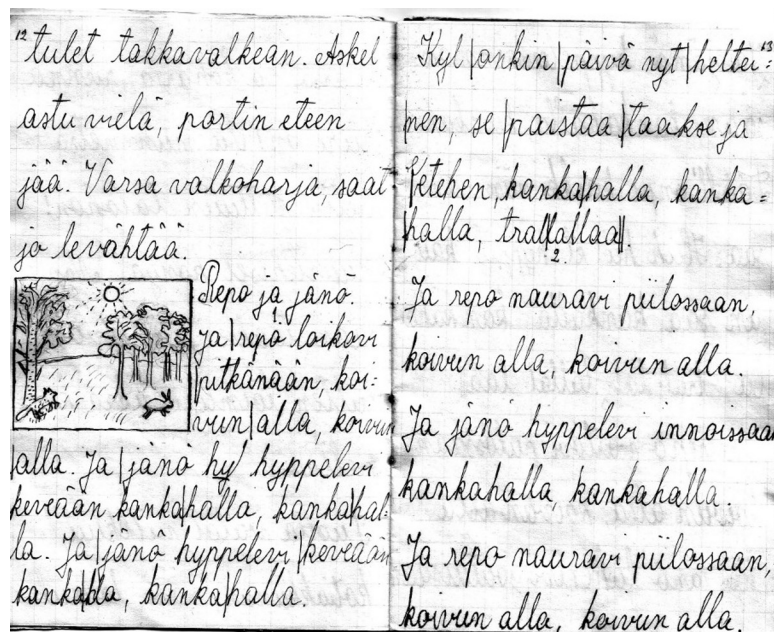
¹ mahdollisesti Juhani Pohjanpään kehittämä priimisoitin

Laulukokeen on voinut suorittaa myös yksitellen, kuten on tehty Saitan koulussa Itä-Karttulassa 30-luvulla: Oppilaat menivät yksitellen opettajan virkahuoneeseen. Kun oma vuoro koitti, Taimi oli laulanut kokeessa niin lujaa kuin oli pystynyt. Hän oli olettanut, että saa paremman numeron, mitä kovempaa laulaa. Kaikki luokassa olivat hiljentyneet. Myöhemmin kokeita oli myös luokan edessä. Jos joku ei osannut laulaa, opettaja merkitsi todistukseen viivan huonon arvosanan sijaan. Muuten hyvää todistusta ei näin tarvinnut pilata huonolla laulunumerolla.

Laulukoetilanne luonnollisesti jännitti. Laulamatta jättäminen tiesi monille huonoa numeroa todistukseen. Laulukokeessa saattoi laulaa peräkkäisinä vuosina myös saman laulun. Savonlinnan lyseossa pojat sopivat keskenään, että kaikki laulavat Arvon mekin ansaitsemme. Sen verran koiruutta uskallettiin järjestää pidetylle opettajalle. Ilmeisesti opettaja sai yhden ja saman laulun laulamisesta riittävästi aineksia arviointiin, arveli yksi oppilaista.

"Lauluääniset oppilaat esiintyivät koulun juhlissa. Laulukoe pidettiin perinteisesti luokan edessä yksin laulamalla." Valtterilta ei laulamisesta mitään tullut, mutta pakkoesiintymisestä ei ole traumojaakaan jäänyt, hän muistelee 30-luvun lopun kansakouluaikaa. "Laulukokeessa laulettiin oman pulpetin vieressä. Kaikki lauloivat tyyliään. Se oli ihan luonnollista, enkä juurikaan jännittänyt laulukoetta", kertoo keskisuomalainen muistelijä 30-luvun lopun laulukoetilanteita.

Impilahden Koirinojan koulussa ei laulusta pidetty kokeita 1930-luvulla. Lauluja harjoiteltiin etenkin juhlia varten. Laulettiin erityisesti kansanlauluja, useimmiten ilman säestystä. Oppilaat tekivät muistiinpanoja lauluvihkoon ja sanojen vieressä oli tila omalle kuvitukselle. Väinö Ranisen lauluvihkoon on huolellisesti kirjoitettu laulunsanoja kaunokirjoituksella:

Kuva 1 Esimerkki Väinö Ranisen lauluvihkosta Koirinojan koulusta vuodelta 1936.

Laulukoe saattoi olla tärkein asia, joka koulun lauluopetusta muistellessa tuli mieleen: Esteri muisti vuoden 1938 opetuksesta ensimmäisenä ”sen kauhean kappaleen, joka piti laulaa laulukokeessa”. Laulu oli J. H. Erkon runoon sävelletty Tuuditan tulisoroista, ”todella vaikea ja outo ainakin laulukokeeseen 11-vuotiaalle”, kuten Esteri ihmettelee vaikeaa laulua. Ensimmäinen säkeistö piti laulaa ulkoa. Kaikki lauloivat saman laulun yksin pianon vieressä seisten koko luokan kuunnellessa. Laulukokeita pidettiin vähintään kerran, joskus kaksikin kertaa vuodessa. Laulukoelaulu määrättiin etukäteen lauluista, joita tunnilla oli aiemmin opeteltu. Esterin mielestä laulut olivat aina vaikeita. Laulua ei opettanut luokan oma opettaja.

Esteri jatkaa muistellen toista laulunumeroa varten järjestettävää koetta, soitto-osiota. Oppilaiden piti soittaa jonkin laulun melodia pianolla. Opettaja näytti melodian pianolla, ja oppilaan tuli toistaa se ulkomuistista. Tämä soitto-osio oli veloitteena vain Esterin luokalla, jossa oli vain tyttöjä. Opettajaa Esteri kuvaa ilkeäksi ja pelottavaksi. Opettaja toi oman luokkansa poikia nurkkiin arestiin, kun piti musiikintuntia naapuriluokalle.

Koulun musiikinopetus ei johtanut Esterillä musiikin harrastamiseen. Joululauluja on mielessä vieläkin, eikä laulukokeistakaan ole painajaisia jäänyt. Laulutunnit eivät olleet keljuimpia, kuten Esteri koulutunteja muistelee, mutta nyt jälkeinpäin laulutuntien ankaruus huvittaa.

1940-luvulla ei laulukoeikäntäntä juurikaan tapahtunut muutosta. Savonlinnan tyttölyseon laulukokeesta kertoo Terttu: ”Kokeessa sai itse valita laulun, joka sitten laulettiin luokan edessä opettajan säestäessä harmonilla ja muun luokan kuunnellessa. Harmonin lisäksi koulussa ei ollut muita soittimia lukuun ottamatta tamburiinia, jota voimistelunopettaja käytti voimistelutunneilla.

Vuonna 1949 kansakoulun 6-vuotiaana aloittanut Matti sen sijaan toteaa suoraan, että laulukokeista ja koko laulunopetuksesta on jäänyt mieleen kauhu: ”Jos ei kokeessa laulanut, sai nelosen. Viisi sanaa laulaen riitti, mutta kun ei yhtään osannu... Pelkopaikka. Mutta ei se kaikille sitä sentään ollut.”

1940-luvun muistoissa on laulukokeista myös positiivisempia tai ainakin neutraalimpia muistoja: Savonlinnassa koulua käynyt, Viipurissa vuonna 1936 syntynyt Kerttu kertoo, että laulukokeet jännittivät, mutta hän suoriutui kokeesta kunnialla. Kokeessa sai itse valita laulun, joka laulettiin luokan edessä opettajan säestäessä harmonilla ja muun luokan kuunnellessa.

Myös 1940-luvulla kansa- ja oppikoulua käynyt opetushallinnossa työuransa tehnyt Matti muistelee laulukokeitaan lämmöllä. Koe oli tyyppillinen luokan edessä esiintyminen. Laulettiin ilman säestystä ja se piti osata aloittaa oikealta korkeudelta. Ensimmäinen laulunumero oli 4, mikä ei ollut suinkaan huonoin numero. Numero nousi kouluvuosien myötä ja oli hyvin ansaittu 8. Luokan edessä tapahtuvaa laulattamista hän ei näe lainkaan pahana, vaan esiintymistottumus omien taitojensa puitteissa pienestä pitäen lisäisi esiintymisvarmuutta.

Kuoroja ja kulttuurikilpailuja

Laulukoe saattoi olla samalla valintatilanne koulun kuoroon. 1940-luvun alun laulukokeista kertoo Lapualla koulua käynyt, myöhemmin itsekin opettajana toiminut Heikki: ”Laulukokeissa jokainen meni vuorollaan laulamaan luokan eteen. Opettaja valitsi hyvät laulajat. Muut istuivat pulpetissa ja tekivät jotain muuta laulutunnilla, kun

kuoro harjoitteli. Opettaja säesti harmonilla ja kun laulut oli opittu, hän johti kuoroa viittoen.”

Koulukuorossa laulamista muistelevat monet. Kuoro esiintyi koulun juhlissa. Laulut olivat useimmiten yksiaänisiä, mutta mainintoja on myös kaksi- tai kolmiäänisestä laulusta. Mielenkiintoista on, että laulut ja eri stemmat opeteltiin silloinkin pääasiassa korvakuulolta. Kuoron lisäksi saattoi olla myös lausuntakuoroja. Lausuntakuorot esiintyivät juhlissa, joissa laulettiin ja lausuttiin.

Sepolle laulunopetus antoi kuoroharrastuksen, joka alkoi lukioluokilla. Laulukokeiden numeroiden perusteella rehtori pakotti hyvänumeroiset oppilaat koulun kuoroon.

Lukion kuorossa Seppo lauloi 1. bassoa. Samassa kuorossa Martti Ahtisaari oli tenori. Mikäli koulussa ei olisi ollut laulunopetusta, olisi musiikkia ja laulua tullut muualtakin, uskoen aktiivinen musiikin harrastaja Seppo.

Laulutunneista jäi hyviä muistoja

Vuonna 1930 syntynyt, Raumalla kansakoulua käynyt ja myöhemmin opettajaksi valmistunut, Martta kertoo: Kansakoulusta mieleen on jäänyt erityisesti hyviä muistoja. Kun oli lauluääntä, sai positiivista kannustusta. Muistissa ovat myös erinäiset koulun juhlissa pidetyt esitykset. Koulun laulunopetus tarjosi kattavan koululauluvalikoiman. Partiossa ryhmänjohtajana toimiessa löytyi aina jokin laulu laulettavaksi.

Laulutunneista jäi hyvät muistot myös Heikille: ”Oli mieltä nostattavaa ja tunnelmaa keventävää, kun sai laulaa koulun kuorossa. Laulaminen parani vuosi vuodelta. Laulu oli siksi mukavaa, kun se oli erilainen oppiaine muiden joukossa.” Näin kertoo myös aikanaan opettajaksi valmistunut Heikki kansakouluajoistaan 1940-luvun alkuvuosina. Toisaalta koulun laulunopetuksen varaan musiikkiharrastusta ei voinut jättää. ”Eihän se mitenkään pystynyt se niin vähäinen opetus antamaan minkäänlaista pohjaa. Jos oli kellä kotisoittimia, niin heillehän se oli selvempää”, toteaa rautalampilainen maanviljelijä Mauno muistelussaan 1930-luvun kyläkouluopeista.

Elsa jatkoi musiikkiharrastuksia sairaanhoitajakoulun opiskelijakuorossa. Työvuosina tuli hankittua pianokin, mutta vasta eläkeiässä oli aikaa hakeutua kansalaisopiston pianopiiriin pianonsoiton ja musiikin teorian opintoihin. ”Harrastus on jatkunut läpi elämän, josta iso kiitos koululle ja kotona laulamiseksi. Vanha oppii edelleen uusia lauluja”, toteaa puolestaan haastatteluaikaan eläkeläiskuorossa laulanut, vuonna 1930 syntynyt Nelma.

”Mie oon koko elämäni käynyt konserteissa”, kertoo Mikkelissä vuonna 1928 kansakoulun aloittanut Hertta. ”Nytkin minulla on ystävätär, joka voi kuljettaa minua konsertteihin. Mie kiitän käet ristissä, kun miulla on ystäviä, jotka minnuu vie niihin konsertteihin. Koulusta on jäänyt laulun ja soiton kipinä.”

Fannylle laulu oli kouluaihana tärkeä ja musiikki on ollut hänelle valtava voimavara koko elämän ajan. Hän aloitti laulutunnit 17-vuotiaana ja jatkoi niitä useamman vuoden. Fanny on laulanut useissa eri kuoroissa, ja pianonsoitto on pitänyt mieltä virkeänä vielä lähes 90 vuoden iässäkin.

Simo nautti musiikintunneista erittäin paljon, koska piti laulamista. Etenkin maakuntalaulut ovat jääneet hänen mieleensä ja hän muistaa ne hyvin vieläkin, kertoo

haastattelijana toiminut lapsenlapsi. Simolle laulu jäi pitkäaikaiseksi harrastukseksi, tenorina mieskuorossa 40 vuotta.

Myös kouluvuosina laulettiin koulun jälkeen, kertoo koulumuistoistaan Savonlinnan tyttölyseolainen, vuonna 1936 syntynyt Terttu: Kotona laulettiin aina paljon, koululaulukirjojen lisäksi Marttojen laulukirjasta ja Iloisen laulajan kirjasta. Siskojen ja tyttökavereiden kanssa laulettiin koulun jälkeen iskelmiä. Ostettiin iskelmävihkoja, joissa oli suosituimpien iskelmien sanoja. Myöhemmin on ostettu toivelaulukirjoja ja koottu itse yhteislauluvihkosia kotikäyttöön.

Sotavuosien jälkeen harvalla nuorella oli mahdollisuus harrastaa soittamista ja varsinkaan saada siihen opetusta. Vain yksi luokkatovereista soitti pianoa Silloin tällöin käytiin tyttöporukalla tämän tytön kotona kuuntelemassa, kun hän esitti opettelemiaan kappaleita. Kuorotoimintaa oli sen sijaan tarjolla, ja naiskuoroa opettaja suositteli koulun jälkeen, kertoo 1940-luvun lopulla koulua käynyt, myöhemminkin musiikkia harrastanut haastateltava.

Yhdessä laulaminen on ollut nostattava kokemus, kertoo vuonna 1922 syntynyt Meeri muistellen lapsenlapsensa haastattelussa kouluaikinsa laulutunteja lämmöllä. Vanhempana koulun oppilaana kuunteli nuorempien oppilaiden lauluesitystä joulujuhlissa. Esittäjät seisoivat tarkoin asetelluissa riveissä selkä suorina ja lauloivat mahtipontisesti. Itse hän ei kokenut olevansa niin hyvä laulamissa, että olisi jatkanut sitä kouluvuosien jälkeen aktiivisesti.

Selman mielestä koulussa lapsena opitut laulut ovat valtava kulttuuriarre ja lapsille tulisi olla paljon musiikkia. ”Onko koskaan tarpeeksi taideaineita?”, hän päättää muistelun 40-luvun lopun kouluajalta.

Oppivelvollisuusajan ensimmäiset vuosikymmenet

Yleinen oppivelvollisuus hyväksyttiin vuonna 1921 Mikael Soinisen opetusministerikaudella. Tavoitteena oli taata jokaiselle mahdollisuus käydä kansakoulua. Piirijakoasetus vuodelta 1898, 23 vuotta ennen oppivelvollisuuslakia, määräsi pisimmäksi kansakoululaisen koulumatkaksi 5 km. Koulumatkan pituutta ei muisteluissa juurikaan valiteta, joskin koulukortteeri pitkän koulumatkan vuoksi saattoi olla käytössä jo kansakouluvuosina.

Vuoden 1925 kansakoulun opetussuunnitelmassa laulua on kaksi tuntia viikossa. Laulua ohjeistetaan myös integroimaan muihin oppiaineisiin. Virsiä ja hengellisiä lauluja laulettiin myös uskontotunneilla, muisteli useampikin haastateltava. Kahden viikkotunnin minimiä ei kaikissa kouluissa muisteluiden mukaan ollut. Oppikoulussa laulua oli kolme vuotta, joskin haastattelujen perusteella tästäkin tingittiin joissakin kouluissa, tai muistoissa. Lukion musiikinopetuksen yhteydessä on mainintoja erityisesti koulun kuoroista. Lyseon kävijät eivät ole eritelleet oppikoulun ja lukion opetusta. Oppikoulujen ja lyseoiden laulunopetuksen muistoissa mainitaan yleisemminkin nuotinluku ja musiikkioppi, myös pianonsoitto mainitaan. Pääpaino opetuksessa oli kuitenkin selkeästi laulamissa ja laulattamisessa.

Musiikillisesti osaavia opettajia ei ollut 1920–40-luvuilla kaikissa kouluissa, vaikka seminaareissa laulu ja soitto olivat kaikille pakollisia taitoja. Opettajien oma musiikillinen harrastuneisuus näkyy oppilaiden muistoissa selvästi, kuten edellä on

voinut lukea. Oppikouluissa ja lukioissa kanttori oli monesti musiikkia opettamassa. Laulunopetus luontui pääasiassa hyvin muutenkin työssään eri ikäisiä ihmisiä laulattavilta kirkkomuusikoilta.

Lauluja opittiin paljon, kirjoitettiin vihkoon ja opeteltiin ulkoa. Laulukirjat olivat 1920–1940-lukujen laulunopetuksessa sivuosassa. Laulukokeet mainitaan haastatteluissa lähes poikkeuksetta, vaikka laulukoea koskevaa kysymystä ei haastattelutehtävissä erikseen mainita (ks. liite 1). Laulukokeitten aiheuttama nöyryytys itselle tai luokkatovereille nousee väistämättä koulumuistokeskusteluissa keskiöön laulunopetusta käsiteltäessä. Kuten edellä haastatteluaineistosta on voinut lukea, nöyryyttäviäkin muistoja on. Enemmän kuitenkin ihmetellään, miksi oppiaineen numeron kriteerinä oli vain yksittäinen laulukoe. Arviointia on tehty koko asteikolla ja taidon ja rohkeuden kehittymisestä on palkittu korkeammalla arvosanalla.

Soittimena kouluissa oli harmoni, joissakin kouluissa myös piano. Muita soittimia mainitaan haastatteluaineistosta ennen 1950-lukua hyvin vähän. Toki 1930-40-luvuilla oli kouluja, joissa oli oppilasorkestereita, mutta ne olivat vielä hyvin harvinaisia. Harmonia soitettiin opettajaseminaareissa, ja harmoni oli säestyssoittimena kouluissa käytössä lähes 100 vuoden ajan.

1940-luvulla elettiin sodan jälkeen pulavuosia. Koulutusta arvostettiin ja sitä haluttiin kehittää pula-ajasta ja talouden tiukkuudesta huolimatta. Koulumuistot 20–40-luvun koulun laulunopetuksesta antavat monipuolisen ja ilmeisen realistisenkin käsityksen tuon ajan lauluopetuksesta. Tätä artikkelia kirjoittaessa on noussut monasti mieleen kiitollisuus edeltäviä sukupolvia kohtaan, jotka todella halusivat turvata jälkipolvilleen mahdollisuudet koulutukseen ja itsensä kehittämiseen.

Lähteet ja oheismateriaalia:

Haataja, L., & Bergholm, T. (toim.). (2002). *Itsenäisyyden puolustajat. kotirintamalla*. Espoo: Weilin & Göös.

Halila, A. (1949). *Suomen kansakoululaitoksen historia .3, piirijakoasetuksesta oppivelvollisuuteen*. Helsinki: WSOY.

Hannikainen, P. J. (1906). *Isänmaallisia lauluja : Sekääniselle kuorolle sävellettyinä tai sovitettuina*. Helsingissä : Kansanvalistusseura.

Ingman, O. (1952). *Laula sinäkin : Koulun laulukirja*. Porvoo: WSOY. 2. painos.

Kosonen, E. (2011). Kansakoulun lauluopetus 1960-luvulle saakka : Perinteistä ammentaen, uudistuksia odottaen. *Musiikkikasvatus*, 14, 10-19.

Kosonen, E. (2012). Kansakoulunopettajat kulttuurikasvattajina : Seminaarien musiikinopetus kansakoulun laulun opetuksen esikuvana. *Opettaja yhteiskunnallisena ja kulttuurivaikuttajana : Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2012* . 69-91.

Lehtola, L. (1984). *Viimeinen katekeetta*. Porvoo: WSOY.

Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma : Komiteamietintö (1925). Helsinki.

Noponen, A., & Tarkiainen, V. (1924). *Työ ja isänmaa : Ylemmän kansakoulun 3:N ja 4:N osaston lukukirja* (4. p. painos). Helsinki: Valistus.

Poijärvi, L. A. P., & Vainio, A. (1947). *Laulukerho 1*. Helsinki: Otava.